

תכלת

יהדות של השראה

הרב ד"ר עידו פכטר

הסימבוליקה של תרומת הדשן

פרשת 'צו' פותחת באמת את תורת כהנים. עד כה, דיברנו על ענייני הקרבנות מצידם של ישראל. "אדם כי יקריב מכס". אם רצה אדם היה מביא קרבן, אם לא רצה לא היה מביא. אבל מעת שהביא אדם קרבן, מצווה על הכהנים לטפל בו באופן הנכון:

"וידבר ה' אל משה לאמר. צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה."

זו הפעם הראשונה בספר ויקרא שניתן צו בעניין הקרבנות. עבור האדם מישראל, הקרבנות הם עניין וולנטרי, אבל מעת שאנו נכנסים לעולמם של משרתי המקדש, אנו פוגשים בלשון ציווי. זוהי עבודתם וחובתם של הכהנים – לטפל כדין בקרבנותיהם של ישראל.

פתיחה זו ל"תורת העולה" מעוררת ציפייה רבה בקרב קוראי הפרשה. אנו מצפים לפתיחה דרמטית ותיאור חגיגי של העבודה הראשונה שהכהנים מצווים לעסוק בה. אך המשך הפסוקים מפתיע. הוא מפיל אותנו ממחוזות העבודה אלא מה שנראה כטיפול באשפה:

"ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר

תאכל האש את העולה על המזבח ושמו אצל המזבח. ופשט את בגדיו

ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור."

הפתיחה של הפסוקים הללו עוד נראית חגיגית: על הכהן ללבוש את בגדי עבודתו. אבל מה עושה אותו כהן? מרים את הדשן מן המזבח ושם אותו 'אצל

המזבח', בצד מזרח שלו. במלים אחרות, הכהן נוטל את שאריות קרבן העולה שנשרף כל הלילה על המזבח, ותורם ממנו קומץ לצד המזבח. לאחר מכן הוא מחליף את בגדיו, מוציא את הדשן אל מחוץ למקדש, ובכך מפנה מקום על המזבח לקרבנות היום החדשים.

זהו תיאור שמעורר פליאה. מדוע על הכהן להרים מן הדשן למזבח אם גם כך מפנים את הכל אל מחוץ למקדש? אבל חמור מכך - מדוע בפעולות אלו מתמקדת "תורת העולה"? הרי אין כאן עבודה בקרבן עצמו, אלא רק בשאריות של קרבן האתמול, שנשרף לאורך הלילה. האם לא ראוי היה לייחד את הדיבור לעבודה הנוגעת להקרבת עולת הבוקר?

*

ר' שמשון רפאל הירש, שהיה מנהיגה של הניאו-אורתודוקסיה בסוף המאה ה-19 בגרמניה, מצא בדינים הללו מסר עדכני. גישתו היתה לראות במצוות התורה סמלים, אשר רעיון מוסרי או רוחני עומד מאחוריהם, כפי שלחיצת יד או נתינת פרחים הן ביטוי למסרים שברצוננו להעביר בעולם האנושי. גם בפרשת תרומת הדשן מנסה ה'רש"ר הירש לחשוף את הסיפור שעומד ברקע, והוא מוצא אותו:

"תרומת הדשן היא הסיום האחרון של עבודת היום שעבר. היא עצמה עבודה והיא יכולה להיעשות רק על ידי כהן כשר הלבוש בגדי כהונה... הוא בא להזכיר לאומה – בשלב המעבר לעבודת היום המתחדש: אין היום החדש מביא תפקידים חדשים; כי התפקיד המוטל עלינו היום הוא התפקיד שכבר הוטל עלינו אתמול. אחרון הנכדים בישראל עומד במקום שכבר עמד בו אביו הראשון; וכל יום מוסיף את תרומתו במילוי התפקיד האחד המוטל על כל דורות בית יעקב. כל יום יקבל את ייעודו מיד יום האתמול."

זהו הסבר מאלף. העבודה הראשונה של הכהן איננה עולת הבוקר החדשה שאותה הוא מקריב. העבודה הראשונה שהוא מבצע היא טיפול בעולת היום הקודם שנשרפה כל הלילה על המזבח. הרמת הדשן מסיימת את עבודת האתמול. היא איננה חלק ממלאכת הפינוי, שתבוא בהמשך, אלא המשך עבודת האתמול. בהרמת הדשן משלים הכהן את הטיפול בקרבן שנשרף כל הלילה על המזבח.

בתובנה הזו רואה הרש"ר הירש סמל לעבודה הדתית כולה ולייעוד האדם בכלל. יש חשיבות שכל תפקיד שאדם עושה יתחיל בסיום התפקיד הקודם. כך ייווצר רצף בעבודת האלוהים ובחיי האדם, אשר יקשור יום ליום, דור לדור ותקופה לתקופה. אין אנו ממצייאם דברים מחדש. הכל מתבסס על מה שניתן ומה שנמסר. אדם שלוב בהוריו, צעירים שלובים בזקנים ודורות מאוחרים שלובים בדורות קדומים. רק כך ניתן להתחיל את יום חדש בחיינו. עבודתנו החדשה לא תתחיל אלא לאחר שנשלים את עבודת היום הקודם. כך הרצף יישמר.

*

אבל הצורך להמשיך את היום שאתמול אינו אומר שאין מקום לחידוש ולהתקדמות. לאחר הרמת הדשן, החותמת את עבודת קרבן האתמול, הכהן מצווה בפניו הדשן וניקוי המזבח כדי להכשירו לעבודת היום החדש. את הסימבוליקה הטמונה בכך ממשיך להסביר הרש"ר:

"תרומת הדשן פותחת את עבודת היום החדש - אגב זכירת עבודת היום שעבר; ואילו הוצאת הדשן מביעה לעומת זה, שהתפקיד היהודי מתחדש בכל יום. במסירות מלאה ורעננה נמלא את תפקידנו כל יום - כאילו עדיין לא עשינו דבר; עבודה שנעשתה אתמול אל תצמצם את פעילותנו היום. זכרון המעשים שנעשו כבר עלול להחניק כל יוזמה למעשים חדשים. אוי לו לזה, שליבו מלא סיפוק על מעשיו בעבר; שאינו עובד את עבודת כל יום ביומו - כאילו היה זה היום הראשון של עבודת חיינו."

פינוי המזבח משאריות קרבן האתמול מבטא את האתחול המחודש של העבודה. הניקוי מסמל את ההתנתקות. קרבן הבוקר עולה על מזבח ריק, כאילו זו הפעם הראשונה שבה מוקרב קרבן במקדש. כך מתאפשר לכהן להטעין את היום החדש במחשבות ורגשות חדשים מבלי להיות כבול למה שנעשה בעבר. קרבן היום הבא משוחרר מכל תלות בקרבן היום הקודם.

באופן זה מתבהר פשרו העמוק של הטקס המתואר כ'תורת העולה'. תרומת הדשן מבטאת את החיבור לאתמול ואילו הוצאת הדשן מבשרת את אתחול היום החדש. החלפת הבגדים שנעשית בין העבודות מדגישה ששתי עבודות שונות לפנינו, המשקפות כל אחת תנועת נפש הפוכה - חיבור לעומת התנתקות, שמרנות לעומת

התחדשות. אך למרות השוני שביניהן, שתי העבודות נעשות על ידי כהן אחד; ללמדנו שלא מדובר בתנועות השייכות לאנשים שונים או מגזרים שונים אלא בתנועות שאמורות לשכון יחד בכל אדם. החיים צריכים להיות מורכבים משתייהן. בכל עבודה שאנו עושים ובכל תפקיד שאליו אנו נקראים יש להחזיק ברצף, הקושר את מעשינו ליום האתמול. עלינו להיות מחוברים לעברנו, לזהותנו ההיסטורית. זה מה שהופך את חיינו מאוסף של פרטים לסיפור אחד מתמשך. מנגד, אל כל משימה וכל תפקיד עלינו לגשת כאילו עולם חדש לפנינו, ובו הזדמנויות שטרם ידענו. עלינו להיות פתוחים לשינוי ולהיפתח אל עתיד מסקרן שאיננו ידוע. עלינו לדעת "לפנות שולחן" כדי להצליח להשתחרר מכבלי העבר ולהפוך את המשימה הקרובה ובאה ליחידה ומיוחדת.

*

מוטיב כפול זה בעבודת המקדש ובחיי האדם בכלל מתגלם אולי יותר מכל באש התמיד. לאורך 'תורת העולה' מודגשת שוב ושוב האש אשר היתה על המזבח: "זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו... והרים את הדשן אשר תאכל האש... והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר... אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה."

תפקידה של האש הוא לשרוף את הקרבנות שעל המזבח. היא נשאת דולקת כל הלילה כדי לאכול את השאריות של הקרבנות שהצטברו לאורך היום. מבחינה זו, האש היא זו שמחוללת את ההתקדמות. היא מכלה את העבר כדי לפנות מקום לעתיד. אבל יש לתורה דרישה מיוחדת לאש הזו. עליה להיות "אש תמיד", שתמיד דולקת. את האש אין מבעירים מחדש מדי יום. הכהן מאכיל אותה בעצים מדי בוקר כדי שהיא תמשיך לדלוק. כך האש דולקת לאורך כל הדורות בלי הפסקה. אותה אש שמפנה מקום לחדש, היא עצמה אש קדומה.

כשאדם התבונן באש שמכלה את קרבנותיו ומפנה מקום לקרבנות חדשים, הוא ראה את אותה אש שאבותיו ואבות אבותיו ראו. חז"ל מתארים את הרציפות הזו בכך ש: "אש שירדה בימי משה לא נסתלקה ממזבח הנחושת עד שבאו לבית

העולמים; אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה ממזבח העולה עד שנסתלקה בימי מנשה." (ספרא ויקרא א, ז).

אישו של משה דלקה כל ימי קיומו של המשכן, ואישו של שלמה דלקה עד ימיו המאוחרים של המקדש. כך, אדם שהעלה את עולתו במשכן בימי השופטים שרף את קרבנו באותה אש שהדליק משה, ואדם שהקריב את קרבנו בימי חזקיה השתמש באש שהדליק שלמה. באש התחברו אפוא הגורם המחדש והגורם המשמר. אותו אש שכלתה את קרבנות האתמול ופתחה את האפשרות להקרב קרבנות חדשים, היא האש שהיתה קיימת שם לאורך כל הדורות. הכוח שלנו להתחדש ולהתקדם הוא עצמו ישן נושן.

בכך האש מסמלת את תנועת החיים. אנו שוכחים וגם זוכרים, מתחדשים ומחוברים בבת אחת. תנועה כפולה זו, כשהיא נעשית באיזון הראוי לה, יוצרת חיים שלמים וממצים. כל מי שנוטה לצד אחד מהקצוות – דוגל אך ורק בחידוש או קופא בשמרנות מאובנת – חי חיים חסרים ומחמיץ את הגדולה שיועדה לו.

*

אין זה מקרי שדווקא הרש"ר הירש ניסח פירוש סימבולי זה ל'תורת העולה'. הרש"ר הירש התמודד בתקופתו עם שלל אתגרים חדשים, שהקידמה והנאורות הציבו בפני יהדות אירופה. לנוכח אתגרים אלה, היו יהודים שאימצו את המודרנה ודחו את העולם הישן מפניה. מצד שני, היו יהודים שהסתגרו בתוך חומות הגטו, ודגלו בשימור הישן, מבלי לשנות בו דבר. הרש"ר הירש דגל בדרך האמצע. לשיטתו, יש להיפתח לתרבות הכללית, אך בה בעת לאחוז במסורת היהודית ולשמר את היהדות הקיימת. הרש"ר הירש האמין כי לתורה יש בשורה רלוונטית וחשובה לכל דור. לכן פעל רבות כדי להסביר את היהדות ברוח התקופה ולהנגיש את רעיונותיה של התורה בשפת הדור. את פירושו לתורה, כמו שאר כתביו, חיבר בלשון הגרמנית.

את מפעלו של הרש"ר הירש המשיכה האורתודוקסיה המודרנית באמריקה, ומשם עבר הלפיד לציונות הדתית בארץ ישראל. למרות שינויי התקופות והבדלי הניואנסים, התפקיד שנטלו על עצמן תנועות אלו נותר זהה - שילוב ישן עם חדש, מסורת יהודית עם תרבות כללית. גבולותיו של שילוב זה לא תמיד ברורים, והאחוז בדרך האמצע נדרש לגדלות נפש, לחשיבה מורכבת וליכולת לדבר בשפות שונות.

הדבר אינו קל, וישנם לא מעט הנוטשים את הדרך ונוטים לקיצוניות. אך אלה חיים חיים חסרים. האדם השלם הוא זה המשלב בין זהויות ועולמות, בין הישן והחדש, ואינו מוותר על אף מרכיב רוחני שנוטל חלק בעולמו.

את אותו מודל משלב מציג הנביא כחזון המשיחי: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". בעוד שרבים מייחלים לכך שהילדים ילכו בדרכי אבות, הנביא דווקא אומר שגם האבות צריכים לדעת ללכת בדרכי הבנים, לפתוח את ליבם לשינוי ולהתחדשות. רק כשהשניים משתלבים יחד יש אש תמיד. אז היהדות חיה.

תורת העולה מבטאת את הדרך הזו. הציווי הראשון שניתן לכהנים, ששימשו גם כמורי ההוראה בעם ישראל, חייב אותם לשלב את האתמול עם היום ולהכיל את הישן עם החדש. כך התוותה להם התורה את הדרך הרוחנית הראויה בהנחלת התורה בעם ישראל בכללו. זו הערובה לכך שהיהדות תמשיך להתקיים ולהיות רלוונטית בכל דור ובכל תקופה. זוהי אש התמיד שבוערת בלבנו תמיד, כיהודים הקשורים בכל נימי נפשם למסורת אבותם אך בה בעת פתוחים בשכלם וכליבם להזדמנויות הגדולות שהעולם החדש מזמן לנו.